

Politické vzdělávání v meziválečném Československu a Svobodná škola politických nauk¹

MICHAL PEHR

ABSTRACT: Political education in interwar Czechoslovakia and the Free School of Political Studies

The submitted study investigates the issue of political education in interwar Czechoslovakia. Society at this time placed great emphasis on the issue of political education for a number of reasons, above all as a means and method to defend and explain the benefits of the democratic political system to the public. Political education took place at various levels. It occurred as part of school curricula, but also as part of the activities of many political parties, associations and societies which strived to develop this kind of education in building up civil society. The culmination of all these activities was the founding of the Free School of Political Studies (Svobodná škola politických nauk), which was established in 1928 on the initiative of the Education Minister at the time and later Prime Minister, Milan Hodža. The school was constructed for journalists and all those interested in studying politics along the model of Britain's School of Economics and Political Science. Although it never achieved recognition as a university over the whole period it was run, it was primarily designed for university students and in its overall activities the school represents the forerunner of political studies at universities in Czechoslovakia and the Czech Republic.

KEY WORDS: Czechoslovakia 1919–1938 – Political Education – Politology

CONTACTS: PhDr. Michal Pehr, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8, e-mail: pehr@mua.cas.cz

Popsat proces politické výchovy či politického vzdělávání v meziválečném Československu není jednoduché. Česká společnost kladla vždy velký důraz na vzdělání, přičemž tento zájem byl ještě znásoben zájmem o politiku a veřejné dění kvůli nadšení ze vzniku samostatného demokratického státu po roce 1918.

Cílem politického vzdělání bylo v tehdejší době vysvětlit výhody a přednosti republikánského zřízení a demokratického režimu prvorepublikového Československa. Z občanů nového státu se napříště skrze tento proces měli stát lidé přesvědčení o přednostech nového systému a obhajující jeho existenci. Jistě je otázkou, nakolik byl tento proces úspěšný.

Vrcholem všech těchto snah bylo zřízení Svobodné školy politických nauk se sídlem v Praze. Jejím zřízením se Československo přiřadilo k dalším evropským zemím sledujícím moderní trendy a uvědomujícím si význam politických věd, které se postupně přetvářely v moderní politologii, a školy obdobného typu měly zásadní význam pro tento proces. Je proto škoda, že v české historiografii této instituci prozatím nebyla věnována bližší pozornost. Ale nepředbíhejme.

¹ Tato studie vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace RVO: 67985921.

Význam výchovy a vzdělávání pro šíření demokracie si plně uvědomovali architekti poválečné prvorepublikové demokracie. Význam vzdělání pro demokracii zdůrazňoval T. G. Masaryk stejně jako jeho nástupce v prezidentském úřadě. Podle Edvarda Beneše vedla cesta k demokratizaci, tj. k zlepšování úrovně československé demokracie, jen přes kvalitní výchovu, vzdělání a rozvoj kultury, což všechno očekával od přesvědčených demokratů. Proces demokratizace pro něj představoval drobnou, avšak o to náročnější, evoluční práci, pro kterou požadoval dostatek času a trpělivosti. Ve svých projevech současně zdůrazňoval, že demokracie je „ústavní forma pro vzdělané občany“.²

Společnost kladla velký důraz na výchovu a vzdělání v oblasti demokracie a občanských práv.³ I vztah k novému samostatnému státu se musel budovat postupně, zprvu se naráželo na averzi k oficiálním státním institucím, což bylo tíživé dědictví z doby habsburské monarchie, kdy stát představoval cosi nepřátelského, špatného, proti čemu je nutné bojovat, a teprve v průběhu existence meziválečné republiky se tento vztah měnil.

Proces politické výchovy a vzdělávání se v době meziválečného Československa odehrával na různých úrovních. K výchově docházelo jednak na poli státním, kdy byly děti a mládež prostřednictvím školského systému vychovávány mimo jiné i v demokratických ideálech. Pro starší občany tu pak byla k dispozici osvětová činnost podporovaná a budovaná státní mocí. Aktivní byly v tomto směru rovněž nejrůznější spolky (politické strany) a soukromé instituce, které usilovaly prostřednictvím nejrůznějších aktivit o zlepšení úrovně vzdělanosti v těchto dvou oblastech (výchova k demokracii a kladný vztah k státu).

Československý stát měl přirozenou snahu, jako nově budovaná demokratická instituce na starých rakouských základech, posílit vědomí celé společnosti o přednostech stávajícího politického uspořádání. Oficiální místa již vlastně od samého počátku existence první republiky podporovala budování celospolečenského povědomí o výhodách a přednostech demokratického systému, a to jak prostřednictvím škol, tak prostřednictvím široké lidové celospolečenské osvěty (jakožto formy oficiální státní osvěty, tj. propagandy), která měla směřovat primárně do „zaostalých krajů“ nové republiky, jakkoliv byla plošně koncipována pro celý stát. Koneckonců ne náhodou byl oficiální název ministerstva školství v meziválečném Československu ministerstvo školství a národní osvěty a již v únoru 1919 přijal československý prozatímní parlament zákon č. 67/1919 Sb., o organizaci lidových kurzů,⁴ který byl následně podrobněji specifikován instrukcemi ministerstva školství a národní

2 Tato slova pronesl Edvard Beneš při návštěvě zástupců Zentralstelle für das Bildungswesen der deutschen sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik, která se uskutečnila 12. prosince 1937. Blíže viz Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), fond (dále jen f.), inv. č. 1820, k. 338. Koncept, strojopis, německy.

3 Z prvorepublikové literatury blíže viz např. Alexander SOMMER–BATĚK, *Naše výchova politická*, Praha 1935; Kamil KROFTA, *Výchova k státnosti*, Praha 1935.

4 Tento zákon s výjimkou protektorátní doby platil až do roku 1959.

osvěty z 24. dubna 1919 (č. 13878/1319)⁵ a z 10. července 1920 (č. 28480/3554).⁶ Cílem těchto bezplatných kurzů, nazývaných též lidové školy a organizovaných nejen na Slovensku a Podkarpatské Rusi, ale i v dalších částech republiky, měla být mimo jiné výchova občanů v republikánském duchu. Péče o tuto osvětu lidu byla všeobecně považována za povinnost demokratického státu, který měl přispět k „vzdělané demokracii“, resp. k zvětšování vzdělanosti občanů demokratického státu, nejen v oblasti všeobecné vzdělanosti, ale i ve znalostech o demokracii.

Argument o prospěšnosti a nutnosti vzdělávání byl používán už při projednávání tohoto zákona na půdě československého parlamentu. Kulturní výbor Revolučního národního shromáždění ve své důvodové zprávě k projednávanému zákonu napsal: „Nevyhnutelnou podmínkou a nejdůležitějším předpokladem existence svobodného národního státu jest politická vyspělost státních občanů. Jen tehdy lze v plné míře očekávatí zdar veškerého národního života ve státě, když všichni jeho příslušníci jsou si plně vědomi nejen svých státoobčanských práv, nýbrž i svých povinností k státu a jsou prochnuti pospolitým duchem příslušenství k jednomu a témuž státnímu útvaru i láskou k své vlasti [...]. Stát sám jest povinen vzítí ve svou péči jako jeden ze svých nejpřednějších a nejvznešenějších úkolů politickou výchovu veškerého občanstva státního. Úkolem této politické výchovy jest napřed překlenouti onu propast mezi státem a občanstvem, která se působením byrokratického Rakouska v myslích našich lidí vytvořila, přesvědčiti je o tom, že stát jsme nyní v podstatě my sami, že instituce státní jsou našimi národními institucemi, co dáváme nyní státu, že dáváme jen sobě samým, a oč ochuzujeme stát, ochuzujeme samy sebe. Nutno vštípití v myslí státních občanů, že stát není něco, co by bylo mimo nás, že to není nějaká mocnost nám nepřátelská, nýbrž že jest to souhrn státních občanů, usazených v oblasti státu československého.

Jest dále třeba, aby si všichni občané státní jasně uvědomili, že stát, chce-li vůbec existovati a zdárně prospívati, má plné právo vyžadovati od svých příslušníků určitých povinností, jichž odpírati mu nesmíme. Právě národní ráz státu způsobuje, ježto státní činnost je v základě svém činností národní, že povinnosti státních občanů k státu vystupují tím zřejměji na povrch a že státoobčanské povinnosti převyšují státoobčanská práva. Jestliže jsme v byrokratickém Rakousku kladli důraz na státoobčanská práva, klademe v svobodné republice důraz na státoobčanské povinnosti. Každý občan jest povinen přispívati svou hřivnou k zdaru státu; bez usilovného spolupůsobení občanů nemůže svobodný stát prospívati. To vše vštípití v myslí státních občanů jest úkolem politické výchovy. Tuto výchovu prováděti bude stát jednak ve školách, jednak zvláštní lidovou výchovou.“⁷

5 Srov. například Národní archiv v Praze (dále jen NA Praha), fond Ministerstvo školství a národní osvěty (dále jen f. MŠANO), k. 3451.

6 V pozdější době byla snaha novelizovat tento zákon, resp. vydat nový zákon o veřejné péči osvětové. Tyto pokusy se ovšem nesetkaly s úspěchem a zákon č. 67/1919 Sb. byl zrušen až v protektorátní době nařízením protektorátní vlády č. 126/1943 z 11. května 1943. Toto vládní nařízení ovšem zavádělo organizaci veřejné osvětové služby s „okresními a místními vedeními“, která měla sloužit ke „kulturněpolitické výchově českého národa a k jeho ochraně před rušivými vlivy“. Termínem „rušivé vlivy“ můžeme rozumět mimo jiné i ve smyslu demokratických ideálů.

7 Parlamentní tisk 428 z 22. ledna 1919. Dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0428_00.htm.

Ve stejném a ještě možná trochu naléhavějším duchu o tomto zákonu promluvil sociolog a národněsocialistický poslanec Antonín Uhlíř, který prohlásil, že nepředpokládá, že by snad někdo nepodpořil předlohu pro nesporný význam této věci. Cílem měla být podle jeho slov úprava smýšlení lidí v novém duchu a prostřednictvím osvěty mělo být dosaženo, aby hlasující lid byl vzdělaný, uvědomělý a vychovaný. Doslova řekl: „Věc jest příliš samozřejmá a také příliš naléhavá. Jde zde o pozitivní práci ve směru demokratické výchovy, ve směru výchovy k republikánskému režimu, v jakém jsme se octli dnem 28. října. Po dni 28. října připadala nám již nikoliv práce státoborná, jakou jsme měli povinnost konati do dne 28. října, nýbrž práce státoctvorná v nejpositivnějším toho slova smyslu. Stát ode dne 28. října, to jsme my, – ‚L’État, c’est nous‘ – jsme republika, jsme demokracie. Tím jest řečeno všecko.“⁸ Jeho názory podporovali i další poslanci a zákon byl v revoluční euforii přijat. Poslanec Uhlíř se později v následujícím volebním období snažil prosadit nový zákon o lidové výchově, který by rozšiřoval stávající zákon o výchově a který by mimo jiné stanovoval i povinnost každé obce přispívat na tyto aktivity podle počtu obyvatel. Ve své snaze byl ovšem neúspěšný a v platnosti zůstal původní zákon.⁹

Na organizaci lidových kurzů se ovšem měly podílet i příslušné obce, které měly mimo jiné zajišťovat vhodné místnosti, přičemž v Habrmanově instrukci z února 1919 se výslovně uvádí, že pro tyto účely jsou vyloučeny „síně výčepní“ a že nejlepší je, když se takovéto akce budou konat ve školách, na radnicích či v „jiných budovách veřejných“.¹⁰

V průběhu doby vznikly dva typy lidových škol: večerní a internátní, zřizované jak osvětovými sbory, tak nejrůznějšími institucemi.¹¹ Večerní školy byly trojího stupně. Nejnižší byla nižší škola lidová „v níž jest snahou učitelů podati učebnou látku asi v rozsahu učiva občanské školy“. Byla organizována zpravidla v místech, kde nebyly střední školy. Na tento typ navazovala lidová škola, která byla na úrovni střední školy a nejvyšším typem byla vyšší škola lidová (nazývaná též lidovou univerzitou), jež byla považována za vrcholný bod v soustavě lidové výchovy. V instrukci ministerstva školství z roku 1926 se poněkud vzletně pravilo, že chce probíranou látku přiblížit „nejvyšším stupňům školským“.¹²

Internátní školy se zřizovaly jenom pro školy třetího stupně a jejich povolování mělo na starosti ministerstvo školství. Cílem těchto vyšších škol lidových bylo

8 Vystoupení poslance Antonína Uhlíře 7. února 1919 na 27. schůzi RNS. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/027schuz/s027001.htm>.

9 „V celé oblasti republiky Československé buďtež pořádány lidové přednášky, poučné kurzy a opatřena jiná zařízení lidovými jimiž se obyvatelstvo připravuje pro úkoly občanské, mravně povznáší a zjemňuje uměleckou výchovou.“ V návrhu zákona se dále praví, že každá obec měla do pěti let zřídit vhodné osvětové místnosti, kde by probíhalo vzdělávání a navíc měli přispívat 30–50 haléřů za každého obyvatele. Blíže viz parlamentní tisk 3302 ze 16. prosince 1921. Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3302_00.htm.

10 NA Praha, f. MŠANO, k. 3451. Instrukce ministerstva školství a národní osvěty z 24. dubna 1919 (č. 13878/1319) o organizaci lidových kurzů občanské výchovy.

11 Blíže viz NA Praha, f. MŠANO, k. 518. Nařízení ministerstva školství a národní osvěty z 2. července 1926 číslo 52 556-V.

12 Tamtéž.

mimo jiné „dát všem občanům co nejlepší výchovu občanskou s hlediska potřeb demokracie, aby se stali vzornými členy rodin, zdatnými pracovníky ve svém povolání i uvědomělými činiteli v životě občanském a společenském, schopnými vůdci zdravého vývoje v demokracii“. Instrukce ministerstva školství byla v tomto ohledu velmi podrobná. Mimo jiné se zde uvádělo, že vydržovatel školy má se „snažiti získati pro školu stálé místnosti tak zařízené, aby do nich posluchači rádi docházeli a rádi v nich prodlévali a zvykli si snadno školu pravidelně navštěvovati“. Nařízení stanovovalo též učební osnovy vyšší školy lidové. „Do osnovy jest zahrnouti zpravidla tyto vědní osnovy: 1/ filosofie, 2/ literatura a řeči, 3/ dějiny, zeměvěda a vlastivěda, 4/ občanská nauka, 5/ národní hospodářství a státověda, 6/ matematika a přírodní vědy, 7/ tělověda a sociální zdravotní věda, 8/ technika a zemědělství, 9/ umělecká výchova, 10/ kurzy pro ženy, 11/ praktická cvičení.“ Osnovy měly být promyšlené a v případě internátních škol měly být rozvrženy alespoň na dva ročníky. Ministerstvo tyto školy rovněž finančně podporovalo. Instrukce výslovně stanovovaly, že pokud to stav státních financí dovolil, tak každá škola splňující podmínky měla obdržet příspěvek ve výši 20 tisíc korun (za předpokladu odučených 200 vyučovacích hodin a alespoň 100 posluchačů) a u internátních 25 tisíc korun (200 hodin a 20 posluchačů minimálně).¹³

Zvláště v počátečním období naší republiky je těmto kurzům (resp. lidovým školám) věnovaná značná pozornost s cílem dosáhnout vyššího vzdělání u občanů celé republiky. Samozřejmě, že svoji roli v tomto hrál i strach, aby lidé pochopili přednosti nové republiky. O vážnosti situace nasvědčuje i varovný hlas v jedné ze zpráv ministerstva školství a národní osvěty, kde se popisuje situace na Slovensku: „Dokud nebude postaráno na Slovensku o soustavné uvědomování lidu, zůstanou tam republikánské instituce, především volby, nebezpečným experimentem.“¹⁴ Pesimistický byl i pozdější československý ministr a slovenský agrárník Anton Štefánek, který varoval před situací na Slovensku, a ve svých poznámkách dokonce napsal, že: „kdo se narodil v Uhrách a nikdy nepřekročil hranice svojí vlasti, nevnikl do pravé podstaty demokracie, realismu, socialismu ba ani feudální tyranie“, protože v Uhrách vládl zcela specifický systém nazvaný služnokracií, tj. vládou úředníků.¹⁵ Podobných ohlasů bylo ovšem daleko více. V další zprávě z ministerstva školství

13 Lidové školy byly zrušeny až v protektorátní době skrze vládní nařízení o organizaci veřejné osvětové služby z 11. května 1943 (č. 126/43).

14 NA Praha, f. MŠANO, k. 3451.

15 Slovenský národní archiv v Bratislavě (dále jen SNA Bratislava), f. Anton Štefánek, k. 23. Tuto myšlenku pak následně rozvedl Anton Štefánek ve svém pojednání nazvaném Sociologie hungarismu, kde mimo jiné napsal, že typickým jevem maďarské společnosti byla a je „panština“, kdy v mnohých funkcích se nacházeli aristokraté, kteří se jen neradi zabývali drobnou administrativní prací. Lov, sladký zahálčivý život, karty, ženy, cikánská hudba – to vše podle Štefánka provází život těchto uherských aristokratů, stejně jako jistá uzavřenost. To všechno samozřejmě zanechalo i jistý vliv na slovenskou společnost a jasně se to ukázalo při snaze o modernizaci Slovenska. Rozdílností politických systémů vysvětloval také vzájemné nepřátelství mezi Československem a Maďarskem. „Maďaři věnují Slovensku největší pozornost. Odtud totiž hrozí šlechtickému Maďarsku venenum bohemicum (český jed; pozn. autora). Polské demokracie se nebojí, ani rakouské, rumunské a jugoslávské (jsou to monarchie). Republikánský demokraticismus hrozí vniknout do Uher československou branou, která je 600 km široká.“ SNA, f. Anton Štefánek, k. 16, spis budoucnost vlády sociologická studie.

z roku 1919 se píše, že je nutno co nejvíce snížit počet analfabetů na Slovensku, „nemají-li se široké masy při četných volbách pro svou neorientovanost státi obětí nesvědomitých agitátorů“.¹⁶

V další z podobných zpráv z konce léta 1919 o poměrech na východním Slovensku se můžeme dočíst, že „bojem proti analfabetství nejsou ovšem úkoly lidovýchovy na Slovensku nikterak vyčerpány. Lidu slovenskému jest především potřebí uvědomění státně občanského a vědomí vlastní ceny, jehož může poskytnouti ovšem jen přiměřené zvýšení úrovně duševní [...]. Mezi případem, kdy venkovská stařenka lituje, že republika u nich trvala jen tři dny, tj. pokud byly vybijeny krámy, a názorem prostého člověka, že republika je na to, aby nemuselo být někoho posloucháno, mohli bychom sestaviti celou stupnici většího menšího neuvědomění a chybného nazírání na přítomnou skutečnost.“¹⁷

Pomocí osvětových kurzů se mělo mimo jiné „prohlubovat politické vzdělání v ČSR a upevňovat mravní zdatnost jednotlivců, čehož se mělo dosáhnout výklady z občanské nauky o státním zřízení [...] se zřetelem na rozdíly mezi monarchií a republikou [...] a výklady o otázkách demokracie“.¹⁸

Organizování přednášek a výchovných akcí měly mít na starosti tzv. okresní osvětové sbory, které se měly skládat ze zástupců škol, vzdělávacích spolků atd. Podle zpráv ministerstva školství z 20. července 1923 bylo mimo Podkarpatskou Rus 467 okresních nebo městských osvětových sborů, které zorganizovaly 6339 osvětových komisí v obcích po celé republice (z toho bylo 1810 německých obcí).¹⁹ Tyto osvětové komise vydávaly letáky, v nichž se vysvětlovaly přednosti demokracie, pořádaly nejrůznější oslavy,²⁰ přednášky, často i se světelnými obrazy (dnes bychom řekli s promítáním), loutková představení a nejrůznější ochotnická představení. Samozřejmě v neposlední řadě vládla snaha prostřednictvím jejich činnosti rozšířit síť knihoven, samozřejmě s „vhodnou literaturou“.

Význam těchto kurzů a všech pokusů o zvýšení vzdělanosti byl ovšem diskutabilní. Zdaleka nebylo dosaženo toho, co si od nich jejich autoři slibovali, i přes počáteční nadšení a přesvědčení o zaručeném úspěchu.²¹ Navíc tyto kurzy mnoh-

16 NA Praha, f. MŠANO, k. 3451. Zpráva o cestě na Slovensko, konané ve dnech 14.–25. května 1919.

17 NA Praha, f. MŠANO, k. 3451. Zpráva referenta pro lidovou výchovu Milana Svobody z 11. září 1920.

18 SNA Bratislava, f. Policejní ředitelství (dále jen PR), k. 73.

19 NA Praha, f. MŠANO, k. 3452. V roce 1932 se počet osvětových sborů zvýšil. Materiály ministerstva školství uvádějí, že bylo celkem 356 československých sborů, 142 německých, 15 ruských, 5 polských a 1 maďarský. Tyto sbory měly uskutečnit na 51 182 přednášek a 1685 kurzů. Blíže viz NA Praha, f. MŠANO, k. 3453.

20 Pořádány byly například oslavy narozenin prezidenta republiky nebo výročí založení republiky. Srov. například žádost ministerstva školství z 12. února 1935, aby všechny okresní i městské osvětové sbory, místní osvětové komise, lidové školy a všechny orgány veřejné péče o výchovu lidu letošní oslavy 85. narozenin prezidenta republiky T. G. Masaryka provedly se zvláštní péčí a aby byla při nich zdůrazněna osobnost prezidenta „jako představitele, vůdce a vzor demokracie“. Blíže viz NA Praha, f. MŠANO, k. 3453.

21 Srov. např. NA Praha, f. MŠANO, k. 3451. Zpráva o cestě Dra. K. Velemínského na Slovensko a Podkarpatskou Rus, vykonané dne 20.–27. října 1920. „Lze očekávat trvalý úspěch lidovýchovných akcí, neboť připravovaná Liga slovenská získala již téměř 10 000 členů a ustanovila v každé obci slovenské spolehlivého důvěrníka. Přednášky bude třeba dále honorovati ze státních prostředků. Doporučuje se používat při nich světelných obrazů; pro tento účel dr. Maule připravuje zvláštní série diapositivové (na př. Ústavu vyloženou obrazy). Taky loutkovým divadlem bude se šířiti propaganda pro čs. republiku.“

dy probíhaly na více než sporné úrovni. V jedné ze zpráv o lidových kurzech na Slovensku z roku 1920 se můžeme dočíst, že návštěva kurzů byla nepravidelná, u některých předmětů, jako byla vlastivěda nebo právě občanská výchova, zápasili s přednášenou látkou sami učitelé. „Místo vyučování se většinou přednášelo. Někde změnil se kurs v zábavné besídky, kde se zpívalo, přednášelo, hrálo divadlo. Vedlejší výdělek přišel mnohým učitelům velmi vhod, ba někteří mysli, že je to úmyslná výpomoc, dokud platy nebudou zřízeny. I jinak bylo kursů zneužíváno např. k opatření petroleje, k zřízení elektrického světla a podobně.“²² Myslím, že tyto řádky nepotřebují bližšího komentáře a jsou dostatečně výstižné pro pochopení problematického efektu těchto lidových kurzů v odlehlejších regionech Slovenska a Podkarpatské Rusi.

V obdobném duchu vyznívají i zprávy z Podkarpatské Rusi ze stejného období. Ve výroční zprávě o lidovýchovné činnosti v této oblasti z roku 1922 se uvádělo, že zdejší lid je hodně popletený nejrůznějšími politickými agitátory. Velkým problémem byla i vysoká negramotnost a také vliv maďarských učitelů a úředníků. Při osvětových kurzech proto bylo často využíváno divadlo a promítání. V přednáškách zaměřených na vysvětlování předností demokracie a republikánského uspořádání, kterých se v roce 1921 uskutečnilo celkem 186, se kladl důraz na povinnosti občanů k republice, zvláště co se týká placení daně a posílání dětí do školy.²³

Kurzy byly alespoň v první fázi své existence často vnímány jako nadekretované, a tudíž k nim mnozí přistupovali s antipatií. Velmi často se v té souvislosti ozývaly stížnosti na to, že osvětovou práci komplikují především ve východní části republiky sklony obyvatelstva k alkoholismu,²⁴ vedle analfabetismu, chudoby, různojazyčnosti a rozdílného náboženství atd. Organizátoři těchto kurzů si čím dál tím více uvědomovali, že je čeká zdoluhavá práce, přičemž bude nutné spíše využívat a podporovat zájmy lidí, než provádět plošné akce organizované na celostátní úrovni.

Nadšení českých přednášejících z toho, že budou přinášet například Slovensku osvětu, bylo přijímáno často velmi rozporuplně. Vstupovaly zde do hry i náboženské otázky. Docházelo tu totiž ke střetu mezi slovenskými katolíky a řadou Čechů, kteří přicházeli na Slovensko provádět „osvětu“, přičemž mnozí buď nebyli katolíci, nebo byli bez vyznání, případně se hlásili k protestanství či k československé církvi. Ferdiš Juriga na shromáždění lidu ve Sv. Juru 24. dubna 1921 pravil: „Český národ, na který [...] Slováci čekali po 28. říjnu s otevřenou náručí, byl poznán od Slováků co znemravnělý a znemravňující.“ Slováci podle něj zahořeli láskou k Čechům, ale záhy došlo k vystřízlivění: „...jako nevěsta zahoří láskou k ženichu, ale pak pozná, že ženich je pohlavně zkažený a zoufá pak nad svým neštěstím. Stejně prý se stalo i Slo-

22 NA Praha, f. MŠANO, k. 3451.

23 NA Praha, f. MŠANO, k. 518.

24 Srov. např. NA Praha, f. MŠANO, k. 3451. Zpráva o cestě Dra. K. Velemínského na Slovensko a Podkarpatskou Rus, vykonané dne 20.–27. října 1920. „Bohužel [na Podkarpatské Rusi lze – pozn. autora] pozorovati zřetelné stopy tělesné degenerace, způsobené morem alkoholickým. Ač od války byl zakázán prodej lihovin, nemůže býti úplně prováděn jako na Slovensku, ba úředně se přiděluje obyvatelstvu rum (1 litr měsíčně na osobu) jako nezbytná potravin.“

vákům, kteří od Čechů ničeho dobrého se nedočkali. Češi [...] vnesli jen svár na Slovensko.²⁵ Protestů nad chováním Čechů na Slovensku zaznívalo daleko více. Čeští úředníci, učitelé, učitelky byli vnímáni jako příliš svobodomyšlní. Školní inspektor z Prešova si v dopise ze 3. dubna 1919 například stěžoval, že přicházejí z Čech takové ženy, které v žádném případě nemohou být vzorem pro slovenské katolické ženy.²⁶

Také základní znalosti o demokracii a novém státu byly zdrojem kontroverzí, což se neprojevovalo jen ve východních částech republiky. Stesky nad neznalostí tohoto pojmu se objevovaly všude.²⁷

Součástí propagace demokracie i výchovy k demokracii se stávaly nejrůznější oslavy (např. narozenin prezidenta TGM a E. Beneše atd.). Nejpatrnější to bylo v případě oslav 28. října jako státního svátku. Oslavy byly pořádány jak státními institucemi, tak řadou spolků. Prezidium ministerstva vnitra ve svých oběžnících neustále zdůrazňovalo význam těchto oslav, které měly být pokud možno co největší a okázalé. Pozornost se měla soustředit na vyzdobení měst a obcí vlajkami. Měla se konat slavnostní shromáždění, bohoslužby a divadelní představení. Během oslav výročí založení republiky se také sázely pamětní stromy, zpravidla lípy, anebo se konaly nejrůznější charitativní akce. Ve velkém se do těchto oslav zapojovali legionáři, sokolové a další spolky. V oběžníku z 12. října 1936 se tak kupříkladu můžeme dočíst: „Plnou pozornost nutno především věnovati tomu, aby oslavy v jednotlivých obcích byly se zřetelem k celostátnímu významu státního svátku sjednoceny a jejich program stanoven tak, aby se jich mohli zúčastniti občané republiky bez rozdílu národnosti, náboženství nebo politického smýšlení [...]. S neménší péčí jest se starati též o to, aby se místním slavnostem dostalo pokud možno největšího zevního lesku a okázalosti nejen např. korporativní účastí krojovaných spolků, sborů apod., nýbrž i účastí co největšího počtu obyvatelstva všech vrstev, aby se tak oslavy státního svátku 28. října staly každoročně spontánním projevem loyality nejširší veřejnosti k Československé republice.“²⁸

Snad největší přípravy směřovaly k dvacátému výročí založení republiky, k oslavám ovšem již za změněných podmínek po Mnichovu nedošlo.

Propagace demokracie a studium demokracie jako takové se staly také předmětem speciálního zájmu na školách.

V rámci občanské výchovy jako povinného předmětu byla problematika demokracie probírána jak na úrovni obecných a měšťanských škol, tak gymnázií či dalších středních škol. A tak například v *Občanské nauce pro obecné školy pro páté třídy* měli žáci jednu z kapitol nazvanou *Republikánské zřízení*, kde se nejdříve

25 SNA, f. PR, k. 226 – relace o táborech lidu pořádaném ve Sv. Juru 24. dubna 1921.

26 NA Praha, f. MŠANO, k. 3451.

27 Vilém ŠTEFAN, Barvy našeho praporu, *Přítomnost* 15/1938, č. 15, 13. dubna 1938, s. 233. „Zeptejte se deseti rozumných lidí: co je to demokracie? Alespoň devět z nich odpoví, aniž by váhali: ‚Demokracie je státní forma, ve které rozhoduje většina.‘ Tento portrét vykreslila v hlavách lidí sama demokracie a snad je to její největší pochybení a snad je to i nejhlubší příčina nedůvěry, která bují v mladé generaci [...]. O tom co je pravdivé a co je správné nerozhoduje většina. O tom rozhoduje věda a mravnost. Demokracie je vázána na souhlas většiny. Ale jen potud, pokud je většina ochotna považovati rozumové poznatky vědecké a jednoznačné zákony mravní, za nejvyšší zákon.“

28 SNA, f. KKP-K, k. 24.

žákům vysvětlovaly principy obecní samosprávy a na jejím příkladu byly vysvětlovány náležitosti politiky, co je vláda, parlament atd. Poslední část pak byla věnována vysvětlení rozdílů mezi monarchií a republikou. Rozdíl byl vysvětlen tak, že za monarchie vládl dědičný císař spolu s ministry a „šlechta měla mnoho práv“,²⁹ zatímco v době republiky vládne volený prezident, všichni občané jsou si rovni a lid vládne prostřednictvím svých ministrů. Po přečtení této kapitoly měli za úkol žáci odpovědět na soubor otázek, kde se autoři učebnice například žáků dotazovali: „Co znamená, že máme demokratickou vládu? Co je lepší: monarchie nebo republika? A proč?“³⁰ Větším studentům už byly přednosti demokratického státu vykládány složitěji: „Nejlepším vládním útvarem, však je ten, při kterém všechen lid se vhodným způsobem zúčastňuje ve vykonávání státní svrchovanosti, i na vydávání zákonů, i na jejich provádění i v soudnictví. Lid se po řecku jmenuje démos a vládnouti kratein; z toho vzniklo pojmenování demokracie po česku lidovláda. Stát takový je stát demokratický. Jest jím i naše republika.“³¹ Na vysokých školách pak byla tato problematika probírána v rámci některých předmětů (např. státověda na právnických fakultách).

V meziválečném Československu panovala snaha vytvořit specializovanou školu, která by se po vzoru jiných evropských škol podobného druhu zabývala politikou i otázkami demokracie jako takovými. Tou školou se nakonec stala Svobodná škola politických nauk. Škola byla vnímána jako vyvrcholení snah po lidovém politickém vzdělávání v meziválečném demokratickém Československu.³²

Samozřejmě, že tvůrci školy doufali, že tato instituce napomůže i lepším kontaktům se zahraničím a do budoucna měla mít škola své pevné místo i v zahraniční politice československého státu. Prostřednictvím školy měly být budovány a vytvářeny nové kontakty a posilovány vazby mimo jiné i s cizinou. Navíc absolventi, především ti zahraniční, měli být využiti v budování pozitivního obrazu mladého státu. O těchto nadějích se však na veřejnosti nehovořilo.

Její založení bylo obhajováno tvrzením, že: „Demokracie musí [...] poskytnouti svým budoucím politickým pracovníkům a vůdcům soustavné politické vzdělání.“³³ Novinář a publicista Karel Hoch viděl smysl existence takové školy v následujícím: „Jmenovitě v demokratickém státě běží také o to přiměti lidi, aby přijali určité názory a aby souhlasili napřed i dodatečně s určitým postupem zákonodárných sborů a vlády. Podle mého mínění musí [...] škola, aby správně plnila svůj úkol, nejenom přihlížeti k tomu, jak se určité veřejné věci technicky provádějí, nýbrž také, jak se musí působiti na veřejné mínění v jeho přípravných i pozdějších stádiích.“³⁴

29 František PAULÍČEK – Josef SPILKA, *Občanská nauka a výchova pro obecné školy*, Praha 1937, s. 30.

30 F. PAULÍČEK – J. SPILKA, *Občanská nauka*, s. 31.

31 Petr DEJMEK, *Občanská nauka a výchova*, Praha 1935, s. 37.

32 NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti – dodatky, k. 2018. Vyjádření ministerstva spravedlnosti z 10. dubna 1936.

33 NA Praha, f. Ministerstvo školství, k. 3949. Důvody pro založení.

34 Archiv Národního muzea (dále ANM), f. Karel Hoch, k. 3. Z nedatovaného dopisu Karla Hocha Kuratoriu Svobodné školy politických nauk v Praze.

Později v roce 1935 ředitel Svobodné školy politických nauk Václav Joachim o této škole napsal: „Pokud jde o celkové poslání školy, není pochyby, že tvůrcům Svobodné školy politických nauk tanulo na mysli, aby škola byla v jistém směru ústředním a vrcholem snah po lidovém vzdělávání politickém v republice opravdu demokratické – která opírá se skutečně o lid, o nejširší vrstvy lidu, a má-li fungovati bezvadně, vyžaduje lid vzdělaný, čím dál tím vzdělanější, chápající poslání státu i všech jeho složek a povinností občana ke státu. Tj. pro nás odkazem Komenského, Palackého, Havlíčka i smyslem celoživotního osvoboditelského díla Masarykova.“³⁵

Dlouhodobé volání po soustavném politickém vzdělávání ve specializované škole³⁶ našlo nakonec svoji odezvu ve zřízení výše jmenované Svobodné školy politických nauk, ke kterému došlo výnosem ministerstva školství a národní osvěty z 25. dubna 1928.³⁷ Tato škola vzešla z iniciativy tehdejšího agrárního ministra školství a pozdějšího premiéra Milana Hodži³⁸ a měla podle jeho projevu v květnu 1928 při otevření školy napomoci k budování demokracie. Ve svém projevu mimo jiné řekl, že škola má sloužit: „jednomu velikému cíli: má přispěti k výchově vůdců demokracie. My jsme demokracie, mající sice svoji silnou, velikou, skvělou tradici ideově, ale v praxi, [...] jsme demokracií mladou.“ Následně pak Hodža rozebíral ve svém projevu tvrzení o krizi demokracie, což odmítl. Demokracie podle něho měla pouze „své nesnáze, své potíže“.³⁹

Úkolem této školy bylo podle státu „rozšiřovati, doplňovati a prohlubovati politické vzdělávání a soudnost v otázkách politických, národohospodářských, sociálních, kulturních a pod pro působení ve veřejném životě“.⁴⁰ V jiných dokumentech se zdůrazňovalo, že úkol školy je dvojitý: výchova občanů k demokracii (lidovýchova) a bádání v politice a novinářství.⁴¹

Výuka byla zahájena podzimním trimestrem 1928. Ve škole bylo zapsáno 131 posluchačů a 27 hospitantů.⁴² V následujících letech se počet žáků zvyšoval. Do kon-

35 NA Praha, f. Ministerstvo školství, k. 3949. Dopis Václava Joachima z 22. února 1936 ve věci návrhu definitivního statutu. Sám Masaryk se o školu velmi zajímal. Srov. Archiv Ústavu TGM (dále AÚTGM), f. TGM-R, k. 449.

36 Srov. Edvard BENEŠ, *Naše politické vzdělávání a potřeba Vysoké školy sociálně-politické*, Brandýs nad Labem 1910. Ve stejném roce, tj. v roce 1910, se tehdejší studenti obrátili ve svém memorandu s žádostí na Národní radu českou, aby prosazovala zřízení Vysoké školy politické. Blíže viz NA Praha, f. Národní rada Česká, k. 26. Memorandum z května 1910 o zřízení Vysoké školy politické.

37 Výnosem Ministerstva školství a národní osvěty č. 5413/28-IV z 25. dubna 1928.

38 K jeho osobě blíže viz např. Miroslav PEKŇÍK a kol., *Milan Hodža: politik a žurnalista*, Bratislava 2008. Jeho písemná pozůstalost je uložena v Archivu Národního muzea.

39 NA Praha, f. Ministerstvo školství, k. 3949.

40 Archiv hlavního města Prahy (dále AHMP), f. Svobodná škola politických nauk (dále SŠPN), k. 4. Statut Svobodné školy politických nauk platný od 1. ledna 1937, § 1. Shodná definice byla obsažena i provizorním státu školy z roku 1928.

41 Srov. například parlamentní tisk 710 z 3. prosince 1936 dostupný na http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0710_00.htm.

42 Srov. Archiv hlavního města Prahy, f. Svobodná škola politických nauk, k. 4. Ze 131 posluchačů bylo 10 žen. Většina, tj. 112 lidí, byla československými státními příslušníky, 10 studentů pocházelo z Jugoslávie, 2 Rusové, 2 Bulhaři, 2 Poláci, 1 Armén a 1 Gruzinec. V dalších letech zde studovali i zástupci dalších národností, např. Lotyšši a Estonci (vždy po jednom studentu). Ve třicátých letech také zástupci Turků a Peršanů (vždy po

ce roku 1935 bylo na škole zapsáno celkem 971 posluchačů.⁴³ Správu školy mělo na starosti čestné předsednictvo, kuratorium a ředitel. V čestném předsednictvu zasedala řada významných osobností z veřejného života, přičemž členové předsednictva se skládali ze širokého spektra příznivců různých politických stran. Členy byl například agrární ministr školství Milan Hodža, lidovecký místopředseda poslanecké sněmovny Jan Dostálek či významný právník prof. František Weyr.⁴⁴

Vedle čestného předsednictva stálo v čele této školy kuratorium, jehož členové se rekrutovali z řad profesorů, novinářů a zástupců ministerstev, přičemž ministerstvo školství a jeho zástupce jako zakládající instituce mělo právo veta.⁴⁵ Škola měla šest stálých profesorů a mimo to měla i řadu hostujících vyučujících.⁴⁶ Výuka měla být co nejrozmanitější. Školu také navštěvovala řada osobností z celého světa. Například v červnu 1937 přednášel na škole při své návštěvě Československa britský historik a filozof Arnold Joseph Toynbee⁴⁷ a vedle něho řada dalších osobností

---

jednom studentu. Nebo také Bulhaří (v podzimním trimestru 1933 a 1935 po dvou studentech z Bulharska). Němců bylo na škole poměrně málo, dva až tři. Blíže viz NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti – dodatky, k. 2018.

- 43 Mezi posluchači převažovali muži. Žen bylo 79. Blíže viz NA Praha, f. Ministerstvo školství, k. 3949.
- 44 V roce 1928 byli členy čestného předsednictva ministr školství Dr. Milan Hodža, místopředseda poslanecké sněmovny Ing. Jan Dostálek, bývalý ministr Fedor Houdek, univerzitní profesor JUDr. Jan Krčmář, poslanec Rudolf Mlčoch, redaktor Národních listů Josef Penížek, senátor Jiří Pichl, univerzitní profesor a bývalý ministr Josef Šusta, prezident Všeob. české bankovní jednoty JUDr. Václav Šustr, poslanec František Tomášek, bývalý ministr Karel Urban, senátor Josef Vraný a prof. JUDr. František Weyr. Srov. AHMP, f. SŠPN, k. 4.
- 45 V roce 1928 byli při založení školy členy kuratoria: děkan Vysoké školy obchodní v Praze JUDr. a PhDr. Viktor Dvorský, který byl předsedou kuratoria a zároveň i ředitelem školy. Místopředsedou kuratoria byl redaktor Národní politiky Jan Hejret, redaktor Bohemie Dr. František Bacher, redaktor Národní politiky Dr. Lev Borský, vrchní odborový rada na ministerstvu školství a národní osvěty JUDr. Antonín Dvořák, odborový přednosta v tiskovém odboru prezidia ministerské rady František Ebel, senátor JUDr. Vladimír Fáček, vrchní odborový rada na ministerstvu školství a národní osvěty JUDr. Josef Havelka, ministerský rada a přednosta IV. odboru na ministerstvu školství a národní osvěty JUDr. Stanislav Hofmann, redaktor Práva lidu Dr. Vincenc Charvát, vládní rada z Bratislavy Ing. Štěpán Janšák, generální jednatel Národohospodářského ústavu Ing. Josef Jareš, odborový přednosta ministerstva vnitra JUDr. Václav Joachim, redaktor Bohemie Dr. Jiří Mannheim, univ. profesor JUDr. Vilibald Mildschuh, ministerský rada na ministerstvu zemědělství Ing. Dr. Eduard Reich, univ. prof. PhDr. Václav Tille, vrchní ministerský komisař Dr. Walter Wohryzek, redaktor Venkova J. B. Zyka a generální sekretář Obchodní a živnostenské komory JUDr. Bohdan Živanský. AHMP, f. SŠPN, k. 4.
- 46 Na začátku své existence v roce 1928 měla škola pouze tři profesory (PhDr. Lva Borského, knihovníka PhDr. Karla Hocha a sociologa doc. JUDr. Emanuela Chalupného). Blíže viz AHMP, f. SŠPN, k. 4. V průběhu doby se počet vyučujících výrazně měnil. Učitelství sbor v zimním trimestru se 1932 například skládal z 25 vyučujících. Byli to: poslanec a redaktor Bohemie JUDr. František Bacher, národohospodář JUDr. Antonín Basch, rektor Masarykovy univerzity v Brně prof. Bohumil Baxa, redaktor Národní politiky PhDr. Lev Borský, ředitel ČTK Emil Čermák, právník prof. JUDr. Josef Drachovský, redaktor Českého slova JUDr. Jiří Hejda, pracovník Univerzitní knihovny v Praze PhDr. Karel Hoch, spisovatel a redaktor Národního osvobození Jan Hrabánek, sociolog doc. JUDr. Emanuel Chalupný, etnolog PhDr. Karel Chotek, JUDr. Václav Joachim, herec Bedřich Karen, diplomat PhDr. Kamil Krofta, plukovník Čeněk Kudláček, filolog PhDr. Vincenc Lesný, národohospodář JUDr. Vilibald Mildschuh, redaktor Lidových novin PhDr. Rudolf Procházka, právník a profesor německé univerzity v Praze JUDr. Bedřich Sander, právník a pracovník Kanceláře prezidenta republiky JUDr. Emil Sobota, redaktor deníku Sozialdemokrat PhDr. Emil Strauss, geograf PhDr. František Štůla, ministerský komisař v ministerstvu vnitra JUDr. Walther Wohryzek, docent agrární politiky na německé univerzitě v Praze Ing. JUDr. Camillo Worliczek a právník M. A. Zimmermann. Blíže viz AÚTGM, f. TGM-R, k. 449. Studijní program jarního trimestru 1932. Praha 1932, s. 11–12.
- 47 O jeho přednášce blíže viz F. J. PAVELKA, Svobodná škola politických nauk. *Tisk a politika*, roč. 11, č. 10 (červen 1937), s. 320–321.

mající mimořádné přednášky.⁴⁸ Po osmi letech škola prováděla soupis vyučujících ve snaze získat definitivní statut, ve škole se vystřídalo celkem 156 vyučujících.⁴⁹

Profesoři měli stálý plat. V případě hostujících vyučujících se většinou platil honorář ve výši 120 korun za jednu hodinu. V čele školy se vystřídali děkan Vysoké školy obchodní Viktor Dvorský (1928–1930),⁵⁰ Václav Joachim (1930–1937) a Václav Verunáč (1937–1939).⁵¹ Hlavní zásluhu na vybudování školy měl Václav Joachim, který nejprve působil jako zástupce ředitele a po náhlém onemocnění prvního ředitele převzal vedení nově vytvořené školy, kterou budoval, jak se později nechal slyšet jeden z jeho kolegů, s „jihočeskou neústupností“.⁵² Ředitelé školy měli také k dispozici kancelář vedenou tajemníkem školy. Kancelář byla z finančních důvodů velmi úsporně vedena a často v ní vypomáhali i studenti školy.⁵³

Škola v době svého vzniku měla nejisté provizorní postavení. Dlouho se také hovořilo o zaměření školy – skladba přednášek byla po celou dobu existence školy diskutovaným tématem.⁵⁴ Provizorium a nejisté postavení se promítalo i do statutu školy, od roku 1930 se usilovalo o schválení jeho definitivního statutu. Proces se ale prodlužoval a definitivní statut škola získala až v listopadu 1936 s platností od ledna 1937.⁵⁵ Zároveň s tím se také usilovalo o to, aby se škola proměnila v klasickou vysokou školu. V prosinci 1936 navrhla skupina poslanců pod vedením národněsocialistického politika Františka Uhlíře⁵⁶ zákon, kterým by se zřizovala Vysoká škola politická a novinářská.

Návrh zákona předpokládal vytvoření vysoké školy s vyučovacím jazykem českým a německým, kde studenti budou studovat čtyři roky.

Zákon nakonec nebyl přijat, ale myšlenka zřídit vysokou školu žila dále. Nakonec byly uskutečněny pouze přípravné práce k její transformaci. V roce 1938 byly zahájeny přednášky pro absolventy původního dvouletého studia a na začátku roku 1939 se jednalo o přeměně této školy na vysokou školu. Bylo příznačné, že právě v těchto doplňovacích kurzech (přednáškách pro absolventy) představujících

48 Z řady těchto osobností jmenujme např. francouzského spisovatele Emila Henriota, Andrého Corbeaua či lotyšského německy píšícího žurnalistu Paula Schiemanna.

49 NA Praha, f. Ministerstvo školství, k. 3949. V přehledu bylo uváděno 102 vyučujících ve skupině pravidelných přednášek a 52 vyučujících ve skupině příležitostných přednášek.

50 Jeho pozůstalost je uložena v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd ČR. V čele školy působil krátce a z vedení školy odešel po mozkové mrtvici, kterou prodělal v roce 1929 na sjezdu politických škol v Londýně.

51 Jeho nezpracovaná pozůstalost obsahující materiály i k činnosti na Svobodné škole politických nauk je uložena v Archivu Národního technického muzea.

52 Emanuel CHALUPNÝ, K šedesátce Václava Joachima. *Tisk a politika*, roč. 11, č. 3 (listopad 1936), s. 83–84.

53 Kancelář vedl tajemník Vladimír Reneš a spolu s ním kancelář tvořili tři lidé: zřízenec, knihovník a výpomocná kancelářská síla. AHMP, f. SŠPN, k. 4.

54 AHMP, f. SŠPN, k. 4. Záznam o poradě o učební osnově na Svobodné škole politických nauk 6. listopadu 1930. Na jednání se poukazovalo, že řada přednášek je příliš obecných. Dr. Vincenc Charvát, redaktor Práva lidu a člen kuratoria školy, zdůrazňoval, aby byla věnována pozornost problematice liberalismu a socialismu: „V theoretických přednáškách novinářského oddělení přál by si, aby byl stále demonstrován a opakován dvojitý hlavní směr ideový dnešního politického života, liberalismu a socialismu.“

55 Blíže viz např. NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti – dodatky, k. 2018.

56 O návrhu poslanců Fr. Uhlíře, inž. dr. Tumlířové, Václava Jaší, Oldřicha Otáhalu, Karla Chalupy a Ireny Kirpalové blíže viz parlamentní tisk 710 dostupný http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0710_00.htm.

jakoby třetí ročník studia byla věnována velká pozornost demokracii. V doplňovacích kurzech tak například bylo 40 hodin věnováno politické ideologii nové doby a československé demokracii. Po deseti hodinách bylo vyhrazeno československé domácí a zahraniční politice a 20 hodin státní a veřejné propagandě. Plná výuka v chystaném rozsahu se ovšem už nestačila rozeběhnout. Svobodná škola politických nauk ukončila svoji činnost v souvislosti s nacistickou okupací a s uzavřením vysokých škol na podzim 1939.⁵⁷ Po válce pak na činnost této školy navázala za změněných poměrů třetí republiky Vysoká škola politická a sociální, která položila základy k poválečnému politickému vzdělávání.⁵⁸ Při této škole byla také v letech 1945–1947 vytvořena zkušební komise pro studenty či absolventy školy Svobodných politických nauk, kdy studenti mohli po válce své vzdělání v oboru dokončit, případně prohloubit a získat diplom z Vysoké školy o svém vzdělání.

Svobodná škola politických nauk během své existence vystřídala po Praze několik míst. Do roku 1930 sídlila v Letenské ul. čp. 5. Následující dva roky (1931–1932) sídlila v Krakovské 6 a následně se přestěhovala do Karolina, kde sídlila až do svého zániku.

Finančně byla škola odkázána na příjmy ze školného a zkušebních tax. Studenti museli totiž platit nejen školné ve výši 100 korun za každý trimestr, ale i za každou zkoušku.⁵⁹ Dalším zdrojem financí byly subvence od ministerstva školství, přičemž v době hospodářské krize se stávala tato subvence předmětem velkých diskuzí. Parlamentní úsporná komise dokonce v roce 1933 navrhla uzavření školy.⁶⁰ Škola se ovšem i přes výrazný pokles podpory ze strany ministerstva školství dokázala udržet. Zatímco v roce 1928 získala škola jako vědecký ústav prostřednictvím ministerstva školství podporu ve výši 750 000 korun, která se postupně v následujících letech snižovala, v roce 1934 získala jen 230 000 korun.⁶¹ Úměrně snižující

57 Jednou z posledních akcí školy bylo mimo jiné vydání sborník k počtě Emanuela Chalupného, který vyšel v Melantrichu s vročením 1940, kdy už škola neexistovala. Bližší viz Edvard REICH – Rudolf TELŠTIK – Jaroslav ŠÍMA. *Šedesát let Emanuela Chalupného: sborník vzpomínek*. Praha 1940.

58 Vysoká škola politická a sociální existovala v letech 1945–1949. Vznikla po druhé světové válce na základě dekretu prezidenta republiky z 26. října 1945 (140/1945 Sb.). Statut této školy byl pak schválen vládním nařízením č. 9/1946 Sb. Úkolem této školy podle statut bylo „svobodně bádání a pěstování vědy politické, sociální a novinářské“ a poskytovat svým studentům odpovídající vzdělání. Mimo to měla podle státu právo předkládat československému parlamentu dobrozdání a návrhy ve věcech „politických, sociálních a novinářských“. Škola měla tři fakulty politickou, novinářskou a sociální a byla známá i tím, že z nedostatku vlastních prostor zahájila svoji výuku v cirkusu Apollo na Letné. V roce 1949 pak byla nahrazena Vysokou školou politických a hospodářských věd. Tato vysoká škola měla již zcela jiné úkoly v duchu politický změny po únoru 1948. K tomuto tématu bližší viz např. František ROUČEK, *Studium na vysoké škole politické a sociální*, Praha 1947 nebo Markéta DEVÁTÁ, *Vysoká škola politických a hospodářských věd jako nástroj indoktrinace marxisticko-leninského vědeckého světového názoru*; in: *Proměny diskursu české marxistické historiografie*. České Budějovice 2008, s. 193–204 nebo Markéta DEVÁTÁ, *Vysoká škola politická a sociální v systému Národní fronty (1945–1949/1952)*; in: *Východočeské listy historické* 27 (2010), s. 52–63.

59 AHMP, f. SŠPN, k. 4. Statut Svobodné školy politických nauk platný od 1. ledna 1937, § 8.

60 AHMP, f. SŠPN, k. 4. Aide-memoire o Svobodné škole politických nauk pro Edvarda Beneše z listopadu 1935. Škola proti tomuto rozhodnutí bojovala i prostřednictvím publikační činnosti. Srov. *Svobodná škola politických nauk v Praze*, Praha 1933.

61 NA Praha, f. Ministerstvo školství, k. 3949. V roce 1928 přispělo ministerstvo školství 650 000 Kč, 1929 550 000 Kč, 1930 600 000 Kč, 1931 600 000 Kč, 1932 400 000 Kč, 1933 317 000 Kč, 1934 230 000 Kč a 1935 230 000 Kč.

se podpoře ze strany státu se škola snažila snížit své výdaje a zároveň se snažila i zvýšit další příjmy školy.⁶²

Vzorem pro Svobodnou školu politických nauk byla německá Hochschule für Politik, britská School of Economics and Political Science a francouzská Ecole libre des sciences politiques, přičemž právě posledně jmenovaná byla pro zakladatele největší inspirací.⁶³ Cílem francouzské školy bylo rozšiřovat a prohlubovat politické vzdělání s cílem působit ve veřejném životě a přitom klást důraz na apolitičnost.⁶⁴ Výuka trvala šest trimestrů, resp. dva roky, a většina studentů vedle toho studovala ještě jinou vysokou školu, nebo studovala při zaměstnání.⁶⁵ Školní rok začínal 1. října a končil 30. června. Podzimní trimestr byl od 1. října do 31. prosince. Zimní trimestr od 1. ledna do 31. března a jarní od 1. dubna do 30. června. Ústav měl dvě oddělení: obecné (politické) a novinářské. Hlavními předměty byla sociologie, hospodářství, státopěda a novinářství. Studovat mohli lidé s maturitou a starší 21 let. Lidé starší 18 let mohli hospitovat ve výuce. Je zajímavé, že hospitant nesměl využívat školní knihovnu, to bylo vyhrazeno jen řádným posluchačům.⁶⁶ Po úspěšném absolvování získal student titul Diplomovaný absolvent SŠPN (Dipl. Sc. Pol.), který ovšem neměl status vysokoškolského diplomu.

Škola také měla svou vlastní knihovnu. S jistou nadsázkou byla označována Karlem Hochem za jedinou politickou knihovnu v Československu.⁶⁷ Tato knihovna se postupně rozrůstala na základě systematického nákupu literatury, ale také díky nejrůznějším darům a koupím větších celků. Například firma Taussig a Taussig nabízela k odkoupení v polovině třicátých let svoji sbírku politické literatury z 19. století, což vyvolalo poměrně velkou pozornost dobového tisku. Některé deníky koupí této sbírky kritizovaly. Objevovaly se titulky typu Brak za státní peníze a německý sudetoněmecký tisk se vyjadřoval o školním skandálu. Škola si ovšem nakonec celou věc obhájila a nabízenou sbírku zakoupila.⁶⁸ V roce 1938 krátce před likvidací školy měla knihovna na 20 000 svazků.

Škola vydávala i svůj časopis, který museli studenti povinně odebírat. Časopis se nejprve jmenoval *Časopis Svobodné školy politických nauk*, posléze *Tisk a politika* a následně *Politická revue* (1937–1938), kde vycházela řada článků nejen – v češtině, ale i v němčině a francouzštině – ke sledovaným otázkám a časopis se snažil udržovat vysokou úroveň odborného periodika. O úkolech a cílech časopisu si pak

62 NA Praha, f. Ministerstvo školství, k. 3949. Vlastní příjmy školy se pohybovaly od 20 101 Kč v roce 1928 až k částce 75 054 Kč. V případě výdajů školy docházelo v zásadě ke klesající tendenci. V roce 1928 byly výdaje školy 655 938 Kč a v roce 1935 to bylo 305 054 Kč.

63 *Svobodná škola politických nauk v Praze*, Praha 1933, s. 8.

64 ANM, f. Karel Hoch, k. 3. Článek Emanuela Chalupného O politickou budoucnost republiky vyzdvihuje tuto školu, že je to „ústav, který se zabývá politikou a přece v něm není třenic, nýbrž harmonická součinnost osob, všech stran, směrů i stavů!“

65 ANM, f. Karel Hoch, k. 3. Nástin studijního programu Vysoké školy politických nauk z roku 1937. V uplynulých devíti letech z úhrnného počtu 1127 zapsaných posluchačů bylo asi 80 % studujících současně zapsáno na jiné vysoké škole.

66 AHMP, f. SŠPN, k. 4. Statut Svobodné školy politických nauk platný od 1. ledna 1937, § 7.

67 Karel Hoch, Knihovna Svobodné školy politických nauk. *Tisk a politika*, roč. 11, č. 2 (říjen 1936), s. 45.

68 K této kauze blíže viz *Tamtéž*, s. 45–48.

čtenáři mohli udělat úsudek hned z prvního čísla, kde první děkan školy profesor Dvorský, zdůraznil, že jeden z úkolů časopisu je publikovat významné přednášky pedagogů školy. Časopis měl zprostředkovat to, co přednášející považovali za důležité, aby z jejich proslovu bylo zachyceno pro budoucnost, a zároveň měl prohloubit vztah mezi vyučujícími a posluchači. Viktor Dvorský ve svém úvodníku napsal, že je důležité, aby mezi posluchači a pedagogy nebyl „pouze letmý styk slovem mluveným, nýbrž i mnohem trvalejší styk slovem tištěným“.⁶⁹

Navíc studenti měli i svůj spolek posluchačů, který pořádal nejrůznější společenské akce, plesy, oslavy (např. oslavy prezidenta republiky), čaje a přednášky. Studenti rovněž pod patronátem školy podnikali i nejrůznější výlety a exkurze (např. do pražského Národního divadla, do tiskařských podniků *Národní politiky*). V roce 1929 například navštívili obdobnou instituci v Jugoslávii. V létě 1931 podnikli zájezd do Francie na tehdy konanou koloniální výstavu atd.

Zajímavostí také bylo, že studenti během studia prováděli nejrůznější tehdy velmi moderní výzkumy. V rámci výuky prof. Chalupného například vypracovávali odhady volebních výsledků parlamentních voleb 1935, kdy každý student měl za úkol provést svůj odhad volebních výsledků a výsledky jejich odhadů, jak se nakonec ukázalo, byly velmi úspěšné a dosahovaly u některých studentů až 90% úspěšnosti.⁷⁰

Mimo Svobodnou školu politických nauk sehrávaly svoji roli ve vzdělávacím procesu veřejnosti také nejrůznější školy zakládané jednotlivými politickými stranami. Ty zakládaly vzdělávací centra, akademie a školy, jež měly často svoji tradici z dob habsburské monarchie. Jejich kvalita byla různorodá, ale všechny relevantní strany kladly důraz na vzdělávání svých členů.

Sociální demokraté například už v roce 1896 založili svou Dělnickou akademii, později nazvanou Masarykovu dělnickou akademií. Národní socialisté měli svoji Ústřední školu dělnickou,⁷¹ lidovci Lidovou akademii⁷², agráři Svobodné učení selské, národní demokraté Osvětový klub a živnostníci Živnostenskou akademii. Tyto akademie a školy si kladly primárně za cíl vzdělávání svých členů a seznamování široké veřejnosti se svými ideály. Mimo to se ale tyto politické organizace věnovaly také otázkám demokracie a vysvětlování předností parlamentního a demokratického systému.⁷³

Podobné školy si budovaly i jednotlivé odborové organizace. Členové se v odborech učili být nejenom dobrými funkcionáři, ale velmi se dbalo i na doplňování vzdělání. Lidovci měli například Sociální školu, která se v roce 1929 přejmenovala

69 Blíže viz Viktor DVORSKÝ, *O úkolech*, Časopis svobodné školy politických nauk, roč. 1, č. 1 (listopad 1928), s. 1.

70 Blíže viz Emanuel CHALUPNÝ, *Předpovědi volebních výsledků v soutěži sociologického semináře SŠPN*, Časopis svobodné školy politických nauk, roč. 7, č. 9 (červen 1935), s. 247–250.

71 Blíže viz např. *Zpráva o činnosti Ústřední školy dělnické za období 1930–31*, Praha 1932.

72 Lidová akademie byla založena 1922. K této otázce blíže viz článek Kronika kulturní. Lidová akademie, *Lidové listy* 11. července 1922, s. 5.

73 Podle návrhu učební osnovy Vyšší školy lidové, Svobodného učení selského, probíhající 13. ledna až 16. února 1935 v Bratislavě, byla v rámci druhé skupiny věnovaná jedna lekce (tj. dvě hodiny v rámci občanské výchovy) problematice republiky, ústavní listiny a demokracie. Srov. SNA Bratislava, f. Anton Štefánek, k. 34.

na Sociální školu lidovou. V čele této organizace stálo šestičlenné kuratorium,⁷⁴ které podávalo odborovému ústředí jednou do roka zprávu o svých aktivitách. Většinou se jednalo o několikátýdenní kurzy, kde byly probírány nejrůznější otázky z oblasti náboženství, výchovy, dějin, ale samozřejmě se také probíraly otázky aktuální politiky a sociální problematika. Frekventanti kurzů byli seznamováni s obsahem nově přijímaných zákonů. Kurzy této sociální školy se konaly nejen v Praze, ale i na řadě dalších míst (Brno, Ostrava, Nový Jičín a na řadě dalších).

Obdobné instituce měly i další odborové organizace. Otázkou ovšem zůstává, nakolik měla tato činnost pro propagaci demokracie jako takové svůj význam.

Stranou pozornosti zůstávají i tzv. vyšší odborné lidové školy, kterých bylo ve třicátých letech v Československu zhruba třicet. I ty mohly mít svůj vliv na demokratický systém. Příkladem může být Vyšší lidová škola sociální a politická hlavního města Prahy.

Výchova k demokracii se v Československu stala významným heslem. Netýkala se jen škol, ale také armády a další složek. Vojáci se účastnili kurzu občanské nauky, kde se probíraly nejrůznější otázky od zdravotní přes lidovou kulturu, historii, vlastivědu až po politické otázky, vojákům byl dáván za vzor T. G. Masaryk, Karel Havlíček Borovský či Woodrow Wilson. Mezi přednáškami se objevovalo také téma demokracie. Příkladem tu mohou být Základy občanských nauk. Ve vzdělávacím kurzu MNO od 1. dubna do 16. dubna 1919 demokracii probíral jeden z předních odborníků na společenskou etiketu Jiří Guth-Jarkovský v přednášce *Demokracie a slušnost*, kde na téma tohoto vztahu napsal: „...demokratismus vyžaduje slušnosti, ušlechtilosti a způsobilého chování.“⁷⁵ Demokracie ovšem byla zmiňována i v souvislosti s výkladem republikánského uspořádání ČSR a jedna přednáška byla věnována speciálně demokracii, kdy Jan Herben přednášel o demokratismu. Jan Herben ve své přednášce nejprve rozlišoval mezi demokracií a demokratismem. Demokracii definoval jako vládu lidu, resp. celého národa, kde nejsou vyloučeny jednotlivé stavy a třídy. Zatímco demokratismus popsal jako „společenský stav“, který v jeho pojetí znamená, že „podmínky života mají být založeny na rovnosti občanské co největší“. Herbenovým cílem bylo dokázat, že náš národ má dlouhou demokratickou tradici. Zvláštní pozornost věnoval husitské demokracii, která se měla nejvíce projevit při budování Tábora. Herben napsal, že to byla „demokracie domácího původu českého“ a „první demokracie na evropské pevnině“.⁷⁶ Zároveň také podotkl, že republika uvede plně demokratické ideály do praxe. Otázkou ovšem zůstávalo, jak to souviselo s armádou. Jenom lakonicky poznamenal: „Jak si představit demokratism ve vojsku, o tom račte, pánové, přemýšlet sami. Nebyl jsem vojákem, nemám z toho rozum.“⁷⁷ Možná trochu paradoxně byl za jeden z nejpodstatnějších pilířů demokratické armády nakonec považován fakt,

74 V roce 1929–1930 byli členy kuratoria František Nosek, Václav Košek, Alois Petr, Josef Doležal, František Zelenka, Josef Nepraš.

75 Jiří GUTH, *Demokracie a slušnost*, in: *Základy občanských nauk*, Praha 1919, s. 253.

76 Jan HERBEN, *O demokratismu*, in: *Základy občanských nauk*, Praha 1919, s. 203–206.

77 J. HERBEN, *O demokratismu*, s. 206.

že je odpolitizována, což v praxi znamenalo, že vojáci nesměli volit ani se politicky angažovat.⁷⁸

Mimochodem k problematice vztahu demokracie a armády se vyjadřovali mnozí z dobových politiků a architektů prvorepublikového Československa. Jedním z nich byl i Edvard Beneš, který se touto otázkou mimo jiné zabýval v práci *Demokratická armáda, pacifism a zahraniční politika* z roku 1932. Edvard Beneš zde poukázal na to, že demokratická ideologie ohrožuje klasickou armádu ve dvojnásobném smyslu: vliv na disciplínu a nebezpečí zpolitizování armády. „Toto nebezpečí bylo by pro vojsko ještě daleko větší, kdyby byly v něm uplatněny principy demokracie slepě a důsledně, bez ohledu na speciální potřeby a úkoly vojska. Vedlo by to docela určitě ke zkáze každé demokratické a republikánské armády.“⁷⁹ Nedílnou součástí demokratické armády tak musí být autorita a respekt k hierarchii: „Systém demokracie [je] ve své podstatě cele postaven nikoli, jak se mylně soudívá, jen na absolutní rovnosti všech občanů, nýbrž především na hierarchii funkcí sociálních-volených ať přímo ať nepřímo – od občanských, politicky sobě rovných příslušníků státu a národa. Autorita těchto funkcí musí být stejně silná, ne-li silnější, nežli autorita rodová a majetková; disciplína občanská a respekt k voleným funkcím musí býti vyžadován se stejnou neústupností, jako je tomu ve společnosti, spočívající na autoritě rodové a majetkové. Demokracie není absolutní svoboda, nezávanost, laxnost, bezohlednost a neúcta k druhým občanům nebo úřadům a veřejným funkcím.“⁸⁰ Beneš dokonce varoval, že pokud ve společnosti i v armádě nebude dostatečná úcta k funkcím, tak se nutně demokracie zvrhne v „anarchii a sociální rozvrat“.⁸¹

„Výchova k demokracii“ se stala významným dobovým heslem. Výsledky těchto snah byly více než sporné, zvláště pak ve vztahu k národnostním menšinám. „Výchova našich Němců k demokracii se [...] nepodařila,“ napsal B. Palkovský v *Přítomnosti*.⁸²

V této době také vznikají nejrůznější organizace a spolky zabývající se demokracií. Tyto spolky měly různé zaměření i vliv. Jejich význam se většinou odvíjel od schopnosti zakladatelů sehnat peníze na spolkovou činnost, ale také souvisel s ochotou investovat do těchto spolků svůj čas a získávat další příznivce. Jednou z takových organizací byl Svaz národního osvobození, který se rekrutoval poněkud více z bývalých legionářů a definoval se jako volná organizace, jejímž cílem bylo: „Uskutečňovat v souhlase s vědeckým poznáním demokratické zásady svobody,

78 Srov. například Edvard BENEŠ, *Demokratická armáda, pacifism a zahraniční politika*, Praha 1932, s. 16.

„Nejpodstatnější prvek demokratické armády je její odpolitizování. Důstojník na rozdíl od doby minulé nemá býti exponentem žádné třídy, žádné strany a žádného režimu. Je exponentem trvalých celkových zájmů státu a národa není a nemá býti angažován aktivně vnitropoliticky a stranicky. Nevmešuje se do vnitřní politiky, neuplatňuje svého politického vlivu, nepůsobí na vládu, na vládní režimy, na politické změny a na parlamentní poměry. To neznamená, že nemá svých politických názorů; ale neuplatňuje jich, neprojevuje jich.

V demokratickém státě a demokratické armádě není vojenských kamarád.“

79 Tamtéž, s. 18.

80 Tamtéž, s. 18.

81 Tamtéž, s. 19.

82 Břetislav PALKOVSKÝ, Od demokracie k nacismu, *Přítomnost* 15/1938, č. 21, 23. května 1938, s. 324.

spravedlnosti a bratrství v kulturním, politickém, hospodářském a sociálním životě čs. národa a republiky.⁸³ Navíc svaz si kladl nemalé cíle, jako byla výchova, resp. převýchova, národa k demokracii.⁸⁴ V Československu však byla celá řada organizací s podobným zaměřením. Byly to například: Sdružení pokrokové demokracie, Státovědecká společnost⁸⁵ či Liga na ochranu demokracie. Cílem Ligy byla podle jejích stanov ochrana „demokratických práv a demokratického ducha stejně jako šíření a prohlubování znalostí o demokratických ustanoveních“.⁸⁶

Další spolek se nazýval Československá unie demokratické rovnoprávnosti a svobody, tato unie formulovala své cíle jako podporu boje „o demokratickou rovnoprávnost a svobodu“, dále o sobě prohlašovali, že jsou „hnutí na obranu státní celistvosti a proti všem jejím nepřátelům, proti politické nevraživosti, nenávisti náboženské, národnostní a rasové. Proti utlačování sociálně slabých a na ochranu zájmů nezaměstnaných.“⁸⁷

Jednou z nejaktivnějších společností na této spolkové půdě však byla Společnost pro svobodné volby.⁸⁸ V čele této organizace stál český právník a děkan Právnické fakulty Václav Hora (1873–1959). Místopředsedou této organizace byl významný činovník sokolského hnutí Josef Truhlář a mezi členy této společnosti nalezneme kupříkladu i Josefa Klimenta, Karla Čapka, Prokopa Drtinu, Antonína Hajna, Jana Jínu, Huberta Ripku a řadu dalších přesvědčených demokratů, novinářů, vysokoškolských profesorů atd. Společnost vydávala i svůj časopis s názvem *Hlasatel Svobodných voleb* a byla publicisticky velmi aktivní. Cíle této společnosti definovali její členové při audienci u prezidenta Edvarda Beneše 9. prosince 1936. Chtěli pozdvihnout a posílit ideu demokracie v našem státu a o demokracii hovořili velmi vzletnými slovy. Dokonce prohlásili, že demokracie je jediným spolehlivým a nevysychajícím pramenem obecného dobra. „Jsme přesvědčenými a horlivými zastánci jejími, věříme v ní a vidíme v ní spolehlivý základ státního soužití. Víme, že i náš lid tíhne celým svým založením k demokracii.“⁸⁹ Důvody pro svoji existenci pak vysvětlovali slovy: „Ale poznáváme s velikým znepokojením, že v tomto lidu zájem o veřejné věci uhasíná, že se ho zmocňuje nechuť a nespokojenost, že je velmi přístupný nelítostné a nikoliv vždy spravedlivé kritice veřejných řádů a činitelů, že je vždy pln nedůvěry, jež je plodnou půdou pro podezřívavost, že se tím tvoří ovzduší, příznivé podkopné práci těch, kdo ať z prava či zleva chystají demokracii hrob. Tyto příznaky nasvědčují tomu, že naše demokracie stůně.“ Příčinu choroby viděla tato organizace především v tom, že voliči nemají možnost si vybírat jednotlivé osoby na kandidátkách při volbách do parlamentu, a zároveň byli i silnými kritiky vázaných kandidát-

83 J. HERBEN, *Prameny a počátky demokracie*, s. 33.

84 Srov. *Jak splníme odkaz naší národní revoluce? Od revoluce k práci*, Praha 1924.

85 SNA Bratislava, f. PR, k. 65.

86 SNA Bratislava, f. PR, k. 211. Liga na ochranu demokracie působila mimo jiné i na Slovensku, kde byla úředně rozpuštěna 28. srpna 1939.

87 SNA Bratislava, f. PR, k. 211. Jako sídlo tohoto spolku byla udávána adresa Vratislavova 20, Praha-Vyšehrad.

88 K činnosti této společnosti Srov. AKPR, sign. D 8491/38-společnost pro svobodné volby.

89 *Hlasatel svobodných voleb*, č. 1 (únor 1937), s. 2, článek Zpráva o audienci.

ních listin. V tomto duchu pak navrhovali poměrně rozsáhlou změnu volebního řádu inspirovanou irským volebním modelem.

Další podobnou institucí byla Akce demokratické spolupráce, která vznikla v první polovině třicátých let (snad 1932).⁹⁰ Předsedou této organizace byl český sociolog, národohospodář a ředitel Svobodné školy politických nauk Václav Verunáč (1893–1960). Čestným předsedou této organizace pak byl univerzitní profesor, lékař a zednář Karel Weigner (1874–1937). Tato organizace v souvislosti s předvolební kampaní v roce 1935 vydala prohlášení, kde o sobě napsala, že vyzývá k soustředění „všech poctivých demokratických sil v národě“ a ke „zlepšení forem naší demokracie“, přičemž demokracie má být napříště aktivní a činorodá, „která by včas a rázně prováděla nutné evoluční reformy sociální i hospodářské“. Následně byli občané státu vyzýváni, aby se nevyhýbali volební povinnosti a volili jen strany skutečně demokratické. Na druhé straně měly ovšem politické strany na své kandidátky stavět jen osobnosti demokraticky smýšlející. „ADS obrací se touto výzvou také na vedení politických stran v Československu a žádá je se vši rozhodností, aby v zájmu demokratické spolupráce stavěly na kandidátní listiny jen lidi čistého charakteru, nezdiskreditované, dále ve větším počtu příslušníky mladé generace, jakož i odborníky z různých oborů práce.“ Nově zvolený parlament z takovýchto osobností měl být zárukou „zdravého vývoje našeho parlamentu“.⁹¹

Akci demokratické spolupráce byla věnována značná mediální pozornost. Tisk tuto aktivitu chápal jako pokus o spojení intelektuálů, jmenovitě bylo připomínáno pokrokové učitelstvo, ale zároveň se volalo po sjednocení demokraticky smýšlejících lidí všech politických směrů. Přirozeně to byla krásná vize, která ovšem neměla v reálných podmínkách moc nadějí na úspěch. *Legionářský deník* tuto ideu vystihl slovy, že ADS usiluje o „pracovní spojení ne-li splynutí, obou socialistických stran a o jejich slušné dorozumění s těmi složkami z politického tábora ostatního, které stojí věrně za demokracií a nepodléhají záchvatům ani teoriím diktátorským“. Tyto novinářské ideály však narážely na osobní zájmy jednotlivých politiků. *Národní osvobození* to trefně popsalo ve svém článku *Pro soustředění demokratických sil*: „Všude jsou vedle myslících, ideově pevných, ale snášenlivých, také t. zv. kostelníci a jejich subalterní pomocníci, kteří větrí v těchto snahách nebezpečí pro sebe. Jsou to lidé, kteří se spokojí, zůstane-li či stane-li se jejich strana třeba jen malým hokynářstvím, jen když výnosným a nerušícím jejich osobní výhody a vyhlídky. Bude třeba energického a neústupného usilování nezištných a nezávislých lidí dobré vůle ve všech demokratických stranách, kteří se nedají otrávit ani ukřičet, ale trpělivě půjdou za realizací myšlenky pro všechny prospěšné.“⁹² Činnost ADS a řady podobných organizací, vznikajících v rámci občanské společnosti, se odvíjela různě.

90 K činnosti této organizace blíže viz *Akce demokratické spolupráce ADS: program a cíle*, Praha 1934.

91 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2578. *Národní osvobození* 21. března 1935, článek Projev ADS k volbám.

92 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2341 *Národní osvobození* 24. března 1934, článek Pro soustředění demokratických sil.

Otázkou zůstává, nakolik měla tato veškerá činnost efekt. Pravdou je, že československá demokracie existovala velmi krátkou dobu, která nemohla stačit k zapuštění hlubších kořenů v československé společnosti. Z pohledu dějin je jistě první republika dvacetiletou epizodou svého druhu. Na druhé straně se musí uznat, že i přes krátkost času veškerá výchovná činnost přinesla své výsledky: když ne pro nic jiného, tak že ve třicátých letech se podařilo přetvořit Československo na stát, resp. společnost odhodlanou bránit sebe i prvorepublikovou demokracii. Nezpochybnitelnou zásluhu na tom měla jistě i politická výchova a vzdělávání. Navíc skrze existenci Svobodné školy se Československo zařadilo mezi vyspělé státy usilující o svoji vlastní politickou školu, která se starala nejen o vzdělání novinářů, ale představovala cenný předstupeň pro politologické školy, které vznikaly ve svobodném světě po druhé světové válce. V tomto ohledu tvoří tato škola důležitou součást tradice moderní české (československé) politologie.